

غرور انگیزشی!

مروری بر تأثیر انگیزش جمعی در تقویت هویت ملی

ابراهیم اصلاتی
روان‌شناس تربیتی

برای ایجاد و تقویت انگیزش همیشه لازم نیست خود انگیزش را هدف قرار دهیم. گاهی انگیزش می‌تواند حاصل فعالیت‌های گروهی باشد که به‌طور غیرمستقیم عمل می‌کنند. به‌مناسبت نزدیکی عید نوروز و تقارن ماه شعبان، نویسنده‌ی این مطلب ارتباط انگیزش را با مفاهیمی چون هویت ایرانی اسلامی، غرور ملی و شادی جمعی مرور کرده است.

انگیزش جمعی

توجه بیشتر ما به انگیزش فردی است و برای همین از کارکردهای انگیزش جمعی غافل می‌مانیم. انگیزش نه‌فقط عامل حرکت برای فرد است، بلکه می‌تواند محرکی برای جمع هم باشد. انگیزش جمعی در تربیت و به‌ویژه در تربیت رسمی (مدرسه) وسیله‌ی بسیار خوبی برای تلاش، شادابی و موفقیت است. عوامل مدرسه می‌توانند با برنامه‌ریزی و مدیریت هوشمند و هدفمند، جو انگیزشی مثبتی در مدرسه ایجاد کنند که تأثیر آن هم در مسائل درسی و تحصیلی و هم در روحیه و عواطف دانش‌آموزان دیده شود.

بحثی که در سال‌های اخیر با عنوان‌هایی مانند مدرسه‌ی شاد مطرح شده است، در واقع موضوعی انگیزشی است. به‌طور معمول در بحث مدرسه‌ی شاد موضوع به «شادی و نشاط» خلاصه می‌شود که دو نتیجه‌ی نامطلوب دارد: اول آنکه عده‌ای در برابر چنین مدرسه‌ای موضع می‌گیرند و مقاومت می‌کنند، نکته‌ی دوم هم محدودشدن

مفهوم شادی است. در این صورت در واقع فرصت‌های انگیزشی از دست می‌رود. به عبارت دیگر، وقتی «شادی» با مفهوم رایج آن محور قرار می‌گیرد، مجموعه‌ی مدیریتی مدرسه بیشتر دنبال اقداماتی می‌روند که فقط اسباب شادی و خنده را فراهم سازد و کارکردهای انگیزشی مدرسه‌ی شاد نادیده گرفته می‌شود.

مدرسه‌ی شاد جایی است که در آن دانش‌آموزان از حضورشان احساس خوبی دارند و این فضا آنان را برای تلاش و موفقیت تحریک و ترغیب می‌کند. اگر مجموعه‌ی مدیریتی مدرسه به این نکته‌ی ظریف توجه کنند که مدرسه‌ی شاد مدرسه‌ی باانگیزه است، شاید اهمیت بیشتری به آن بدهند و برای رسیدن به چنین مدرسه‌ای برنامه‌ریزی دقیق‌تری انجام دهند. بنابراین، توصیه‌ی جدی به مدرسه‌ها آن است که «شادی» را از زاویه‌ی «انگیزش» ببینند و فعالیت‌ها و اقداماتی را پیش‌بینی کنند که در انگیزش جمعی مدرسه تأثیر داشته باشد. به این ترتیب، می‌توان فعالیت‌هایی را در

انگیزش و هویت

یکی از موقعیت‌های بسیار مناسب برای استفاده از کارکردهای انگیزش جمعی، برگزاری هدفمند جشن‌های مناسبتی و آیین‌های سنتی است. همان‌گونه که یادآوری شد، گاهی در مدرسه اجرای چنین برنامه‌هایی از سر تشریفات و رعایت مناسبت‌های تقویمی است و در نهایت، ممکن است جنبه‌های شادی تفریح مدنظر قرار گیرد، اما اگر در اجرای این نوع برنامه‌ها «انگیزش» محور باشد، نه تنها تشریفات و شادی رعایت می‌شود، بلکه:

- انگیزش جمعی نمود پیدا می‌کند؛
- فرصت تربیتی خواهد بود؛
- می‌تواند به تقویت هویت محلی و ملی منجر شود.

مجموعه‌ی مدیریتی مدرسه می‌تواند نگرش هویتی را در برنامه‌ریزی برای مناسبت‌ها و آیین‌ها ملاک عمل قرار دهد و از این موقعیت‌ها به‌عنوان فرصت تربیتی مطلوب و ابزاری برای انگیزش جمعی بهره‌بردار.

یکی از اهداف تربیت کمک به رشد اجتماعی دانش‌آموزان است که در قالب مفاهیمی مانند اجتماعی شدن، جامعه‌پذیری، قرارداد اجتماعی، انتقال ارزش‌ها و غیره تبیین می‌شود. رشد اجتماعی طیف گسترده‌ای دارد؛ از ارتباط‌های معمول بین فردی و دوست‌یابی شروع می‌شود و به هویت اجتماعی و هویت ملی می‌رسد.

مدرسه، مدیران و معلمان می‌توانند با بهره‌گیری سنجیده و هدفمند از انگیزش جمعی در شکل‌گیری و تقویت هویت ملی نقش عمده‌ای ایفا کنند. برگزاری مناسبت‌های متعدد ملی و دینی و آیین‌های سنتی محلی و ملی امکانی برای به‌کارگرفتن انگیزش جمعی برای هویت ملی است. حضور دانش‌آموزان در چنین مناسبت‌ها و آیین‌هایی می‌تواند از سر تکلیف، همکاری و الزام باشد و می‌تواند بر مبنای مشارکت داوطلبانه و علاقه‌مندانه صورت گیرد. برای تلفیق انگیزش جمعی و هویت ملی چند توصیه ارائه می‌شود، اما امید می‌رود در

مدرسه اجرا کرد که هم باعث شادی و شادابی شوند و هم فضای عاطفی مثبت و بالندهای ایجاد کنند؛ از جمله:

- برنامه‌های دورهمی دانش‌آموزان و معلمان در قالب‌های گوناگون، مانند اردوهای درون مدرسه‌ای و بیرونی؛
- دعوت از چهره‌های شاخص علمی، هنری و ادبی برای تقویت شوق یادگیری و الگوسازی مناسب؛

یادآوری: در هر محله و منطقه افرادی سکونت دارند که در یک زمینه‌ی کاری موفق محسوب می‌شوند. ممکن است در نزدیکی مدرسه منزل نویسندگانی، اندیشمندی، معلم پیشکسوتی، هنرمندی، صنعتگر ماهری، مغازه‌دار قدیمی خوش‌نامی و امثال آن قرار داشته باشد. کمتر دیده‌ام مدرسه‌ای به چنین امکانی توجه کند. اگر منزل ورزشکار یا هنرپیشه‌ای معروف (سلبریتی) در همان منطقه باشد، خیلی بیشتر جلب توجه می‌کند تا حضور افراد فرهیخته و پیشکسوتی

که می‌توانند تأثیر انگیزشی بیشتری روی دانش‌آموزان داشته باشند.

- استفاده از امکانات جامعه‌ی محلی برای گسترش ارتباطها و تقویت هویت محلی؛
- جشن‌های کوچک برای موفقیت‌های جاری مدرسه، مثلاً جشن موفقیت نیم‌سال اول، جشن موفقیت در مسابقه‌ای، جشن انقافای خوب برای مدرسه؛

یادآوری: این نوع جشن‌هایی می‌تواند جایگزین مناسبی برای برنامه‌های تقدیر از برگزیدگان و اعطای جایزه به افراد برتر باشد. مراسم تشریفاتی و تکراری «جایزه‌دادن» می‌تواند به جشن کوچک صمیمی و همدلانه‌ای برای یک کلاس یا همه‌ی مدرسه تبدیل شود.

- برگزاری جلسه‌ها و همایش‌های درون‌مدرسه‌ای با مشارکت دانش‌آموزان برای تبادل علمی و انگیزشی؛
- برگزاری هدفمند جشن‌های مناسبی و آیین‌های سنتی که موضوع ادامه‌ی این بحث است.

دینی. دوگانه‌سازی‌ها به نفع دانش‌آموزان نیست و به آشفتگی هویتی منجر می‌شود. متعادل، منطقی و صادقانه فکر و عمل کنید تا دانش‌آموزان و والدین بیشتر با مدرسه همراهی کنند.

- برای برنامه‌ریزی و اجرای هر مراسم مناسبی و آیینی روی کارکرد «انگیزش جمعی» تأمل زیادی به خرج دهید. ببینید چه کارهایی می‌توان انجام داد تا این مراسم به موقعیت و فرصتی انگیزشی برای جمع تبدیل شود، برای مثال خواندن سرودی مشترک، تهیه‌ی قطعه‌فیلمی (کلیدی) انگیزشی و هویتی، گفت‌وگو با دانش‌آموزان و پخش آن در مراسم، دعوت از چهره‌های محبوب و فرهیخته (ادیب، هنرمند، شاعر، نویسنده و...)، انجام کاری غیرمنتظره و خلاصه هر اقدامی که یاد و خاطره‌ی خوبی از مراسم بر جای بگذارد.
- ارزیابی مراسم و دریافت بازخورد از اجرای برنامه‌ی مناسبی یا آیینی را هم فراموش نکنید.

جلسه‌های شورای مدرسه و شورای معلمان روی این موضوع تأمل بیشتری صورت گیرد و توصیه‌ها و راهکارهای دیگری نیز ارائه شود:

- حس «ایرانی‌بودن» را به زمان‌ها و مناسبت‌های خاص محدود نکنید. از هر مناسبت و آیینی در مدرسه در جهت تقویت هویت ملی و مذهبی استفاده کنید.
- در مناسبت‌هایی مانند شب یلدا و عید نوروز، فقط بر شکل اجرای برنامه، تأمین وسیله و جزئیات تشریفاتی متمرکز نشوید. فرصت‌هایی فراهم آورید تا دانش‌آموزان با چستی این مناسبت‌ها بیشتر آشنا شوند و به «ایرانی‌بودن» خود افتخار کنند.
- برنامه‌های مناسبی و آیینی را حتماً مشارکتی، با جلب مشارکت حداکثری و نه مشارکت انتخابی و محدود، طرح‌ریزی و اجرا کنید. اجازه بدهید دانش‌آموزان و والدین ظرفیت‌های خودشان را برای نمایاندن و اثبات ایرانی‌بودن نشان دهند.
- دچار افراط نشوید، هم برای مناسبت‌های ملی وقت بگذارید و هم برای مناسبت‌های

تمرین ۱

در جلسه‌ی شورای معلمان موضوع مدرسه‌ی شاد را با نگرش انگیزشی به بحث بگذارید.

- چه کارهایی در مدرسه می‌توان انجام داد که به انگیزش جمعی و تقویت روحیه‌ی عمومی کمک کند؟
- تا چه اندازه افراد فرهیخته و صاحب‌کمالات محله یا منطقه را می‌شناسید؟ از جامعه‌ی محلی خودتان برای تقویت انگیزش چه استفاده‌هایی می‌توانید بکنید؟

تمرین ۲

الان وقت خودارزیابی است:

۱. در برنامه‌های مناسبی و آیینی مدرسه و کلاس:
 - تا چه اندازه تقویم منظم و سنجیده‌ای دارید؟
 - تا چه اندازه روی انگیزش جمعی حساب بازمی‌کنید؟
 - چه تغییراتی باید بدهید تا کارکرد انگیزشی آن‌ها تقویت شود؟
۲. از دانش‌آموزان بخواهید برای موضوعی مانند ایرانی‌بودن، یا هر عنوانی که خودتان انتخاب می‌کنید، داستان، انشا یا متن ادبی بنویسند، شعر بگویند، قطعه‌فیلمی (کلیدی) تهیه کنند و... به آنان بگویید اگر بخواهند خودشان را جایی به‌عنوان یک ایرانی با هویت ملی مذهبی معرفی کنند، چه خواهند گفت. همین گفته‌ها را در هر قالبی که دوست دارند، مانند متن، شعر، داستان، فیلم و غیره نشان دهند.

گزیده‌ای از سند برنامه‌ی درسی ملی

سند برنامه‌ی درسی ملی در بند «اصول ناظر بر برنامه‌های درسی و تربیتی» بر موضوع «تقویت هویت ملی» تأکید دارد و آورده است: برنامه‌های درسی و تربیتی باید زمینه‌ی تقویت و پایداری هویت ملی را با تأکید بر تعمیق باورها و ارزش‌های اسلامی، فرهنگ و تمدن اسلام و ایران، زبان و ادبیات فارسی، ارزش‌های انقلاب اسلامی، میهن‌دوستی، وحدت و انسجام فرهنگی، استقلال ملی و همبستگی اسلامی فراهم آورد.